

CENTRUM BADANIA OPINII SPOŁECZNEJ

SEKRETARIAT 629 - 35 - 69, 628 - 37 - 04
ZESPÓŁ REALIZACJI
BADAŃ 621 - 07 - 57, 628 - 90 - 17
INTERNET: <http://www.cbos.pl>

UL. ŻURAWIA 4A, SKR. PT.24
00 - 503 W A R S Z A W A
TELEFAX 629 - 40 - 89
E-mail: sekretariat@cbos.pl

BS/7/99

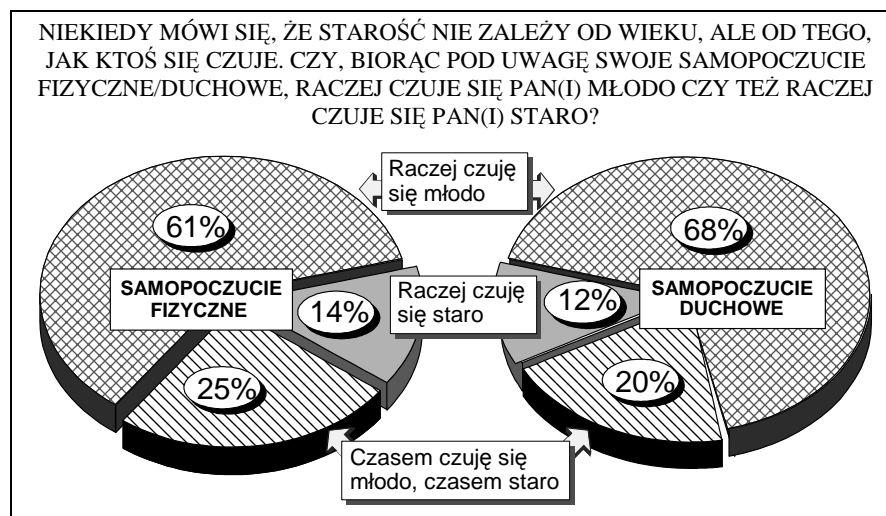
POLACY O STAROŚCI

KOMUNIKAT Z BADAŃ

WARSZAWA, STYCZEŃ '99

PRZEDRUK MATERIAŁÓW CBOS W CAŁOŚCI LUB W CZĘŚCI ORAZ WYKORZYSTANIE DANYCH EMPIRYCZNYCH
JEST DOZWOLONE WYŁĄCZNIE Z PODANIEM ŹRÓDŁA

- Mniej niż jedna czwarta (24%) Polaków w ogóle nie myśli o własnej starości, czyli - jak można przypuszczać - jest ona dla nich jeszcze czymś całkowicie nierealnym. Ponad jednej trzeciej (35%) badanych tylko sporadycznie zdarza się myśleć o tym okresie życia.
- Według przeciętnych szacunków ankietowanych, koniec młodości i początek okresu dojrzałości przypada na niespełna 35 rok życia. Natomiast starość zaczyna się, zdaniem respondentów, w wieku około 61 lat.
- Statystycznie rzecz biorąc, Polacy aż do czterdziestego roku życia mają poczucie, że są młodzi - z określeniem młody człowiek utożsamiała się jeszcze ponad połowa (55%) osób w wieku od 35 do 39 lat. Według autodeklaracji ankietowanych można uznać, że wiek średni trwa od początku czwartej do końca piątej dekady życia. Za starszego pana lub starszą panią zaczynamy się uważać po przekroczeniu 60 roku życia.
- Większość ankietowanych czuje się młodo zarówno pod względem fizycznym, jak i duchowym niemal do 54 roku życia. Jednoznacznie staro ze względu na samopoczucie fizyczne w większości czują się jedynie respondenci po przekroczeniu 70 lat. Poza okresem młodości samopoczucie duchowe generalnie bywa na ogół lepsze niż fizyczne.

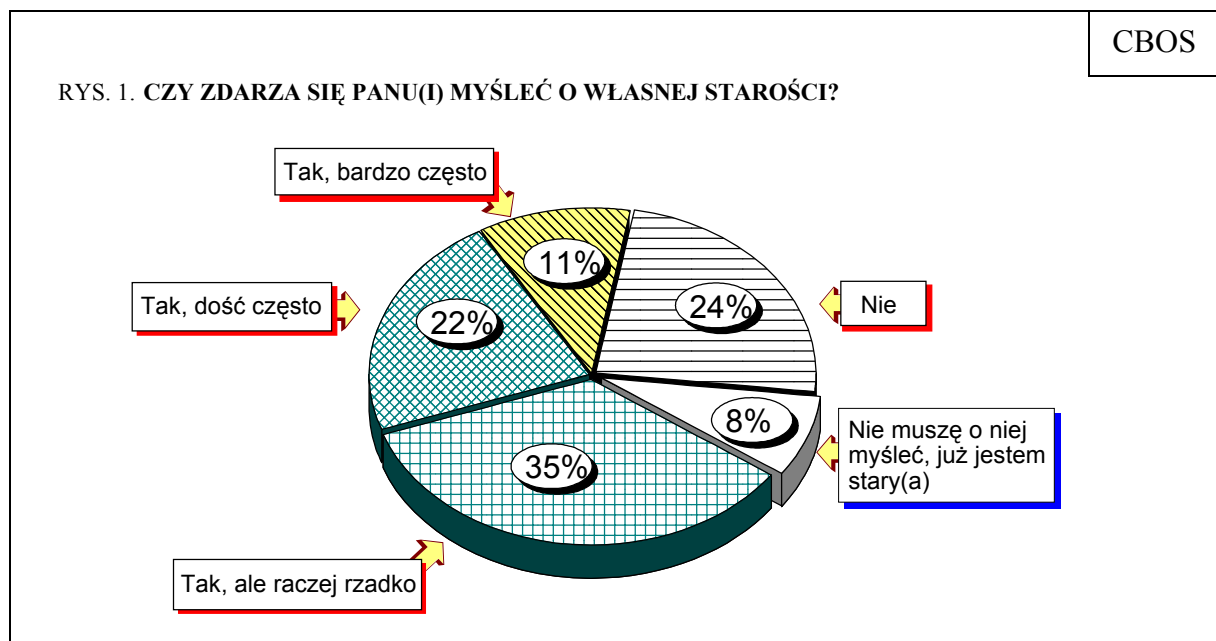
Poczucie czasu rządzi się swoistymi prawami. Jeszcze w średniowieczu każdy dzień i każda noc - niezależnie od pory roku i ich „obiektywnego” trwania - dzieliły się zgodnie ze wskazaniami zegara słonecznego na dwanaście godzin, w związku z tym godzina letniego dnia trwała znacznie dłużej niż godzina w czasie dnia w zimie. Dzieciństwo, młodość, dojrzałość, starość to okresy życia człowieka, które wydają się ponadczasowe i ściśle związane z jego fizycznym rozwojem. Historia obyczaju pokazuje jednak, że periodyzacja życia ludzkiego nie jest całkiem sztywna. Granice między dzieciństwem, młodością a dojrzałością i starością okazują się w wymiarze historycznym dość płynne. Jeśli chodzi o kalendarzowy wiek, dzisiejszy „młody człowiek”, ciągle przygotowujący się do „prawdziwego” życia, niegdyś był już w pełni dojrzały społecznie, a osiągając wiek dojrzały (z obecnego punktu widzenia) często postrzegał siebie jako starego człowieka stojącego nad grobem. Postępy medycyny, rozwój techniki, udogodnienia cywilizacyjne sprawiły, że granica starości pojmowanej jako stan fizycznego niedołęstwa i umysłowej zgrzybiałości wyraźnie się przesunęła. Jednocześnie te same przyczyny wpłynęły na znaczne wydłużenie okresu przygotowania do życia, czyli zawodowej i społecznej niedojrzałości.

Kiedy zatem w wyobrażeniu współczesnych Polaków kończy się młodość, a zaczyna starość? Do jakiego wieku określamy siebie jako młodych ludzi, a od jakiego mamy poczucie, że jesteśmy starzy? Jak Polacy postrzegają starość? Czy jest ona dla nich pewną realnością, dalszą lub bliższą perspektywą w życiu zawodowym i społecznym, czy też zupełnie o niej nie myślą? Odpowiedzi na te pytania mogą być szczególnie interesujące w związku z wprowadzeniem w życie reformy emerytalnej¹.

¹ Sondaż „Aktualne problemy i wydarzenia” (97), 17-23 czerwca ‘98, reprezentatywna próba losowo-adresowa dorosłej ludności Polski (N=1103).

STĄD DO STAROŚCI

Niemal jedna czwarta Polaków w ogóle nie myśli o własnej starości, czyli - jak można przypuszczać - jest ona dla nich jeszcze czymś całkowicie nierealnym. Ponad jednej trzeciej badanych rzadko zdarza się myśleć o tym okresie życia. W życiu co trzeciego respondenta obraz własnej starości pojawia się jako pewna nieunikniona perspektywa życiowa.

Co oczywiste, autorefleksja na temat własnej starości związana jest przede wszystkim z jej bliskością. Zupełnie nie myśli o niej połowa ankietowanych przed 23 rokiem życia. Większość osób w wieku od 24 do 49 lat nie myśli o niej wcale lub myśli bardzo rzadko, choć z każdą dekadą refleksje na jej temat towarzyszą nam coraz częściej. Po przekroczeniu 55 lat własna starość pojawia się w naszym życiu jako pewna realność obejmowana już długofalowymi planami - często myśli o niej ponad połowa ankietowanych. Natomiast po 65 roku życia własna starość staje się tak realna i nieunikniona, że w większości już się o niej często nie myśli, tylko się ją znosi.

Tabela 1

w procentach

Wiek respondentów	Czy zdarza się Panu(i) myśleć o własnej starości?				
	Tak, bardzo często	Tak, dość często	Tak, ale raczej rzadko	Nie	Nie muszę o tym myśleć, już jestem stary
Od 18 do 23 lat	0	9	38	51	0
24-29	4	13	42	39	0
30-34	5	10	56	30	0
35-39	7	25	43	25	0
40-44	9	18	46	27	0
45-49	11	36	38	15	0
50-54	11	39	35	15	0
55-59	27	33	26	15	0
60-64	19	31	25	8	17
65-69	18	26	15	10	31
70 lat i więcej	31	13	6	5	45
Pominięto „trudno powiedzieć”.					

Święty Augustyn sądził, że starość zaczyna się po przekroczeniu 60 roku życia. Ten wiek, wiążący się (przynajmniej w przypadku kobiet) z przejściem na emeryturę, również współczesnym Polakom kojarzy się z początkiem starości. Jako moment zmierzchu okresu dojrzałości i początku starości przeciętnie wymieniano wiek nieco ponad 60 lat (60 lat 9 miesięcy i 29 dni). Natomiast jako koniec młodości i początek wieku dojrzałego wskazywano średnio wiek nieco ponad 34 lata (34 lata 8 miesięcy i 19 dni).

Granice zarówno młodości, jak i starości nieco inaczej sytuują się w zależności od wieku respondentów. Szczególnie odbiegają od przeciętnych oceny najmłodszych i najstarszych ankietowanych. Respondenci od 18 do 23 roku życia zarówno koniec młodości, jak i początek starości lokalizują „bliżej” swojego wieku, czyli w cyklu ludzkiego życia nieco wcześniej - młodość kończy się dla nich już po przekroczeniu 31 roku życia, a starość zaczyna się około 57 roku życia (przy czym, jak wskazuje stosunkowo wysoka wartość odchylenia standardowego, różnice w ocenach są dość znaczne). Natomiast najstarsi ankietowani (mający 70 lat i więcej) przesuwają koniec okresu młodości i początek wieku dojrzałego aż na niemal 37 rok życia, początek starości zaś sytuują w wieku około 65 lat.

Tabela 2

Wiek respondentów	Kiedy, Pana(i) zdaniem, mniej więcej w jakim wieku:			
	kończy się młodość i zaczyna wiek dojrzały?		kończy się wiek dojrzały i zaczyna starość?	
	Średnia wieku w latach	Odchylenie standardowe	Średnia wieku w latach	Odchylenie standardowe
Od 18 do 23 lat	31,24	8,33	56,94	9,28
24-29	34,14	7,02	60,83	7,34
30-34	35,87	7,75	61,16	8,40
35-39	35,58	8,91	60,55	7,55
40-44	34,67	8,64	61,04	8,12
45-49	33,99	9,56	60,57	9,78
50-54	35,99	8,89	60,92	6,44
55-59	35,89	10,16	62,39	7,60
60-64	36,25	11,08	61,54	8,56
65-69	36,86	10,52	62,37	7,69
70 lat i więcej	36,78	11,78	64,84	8,23
Ogółem	34,72	9,38	60,83	8,86

Respondentom generalnie łatwiej było umiejscowić koniec wieku dojrzałego i początek starości, niż określić, w jakim wieku kończy się młodość. Zapewne jest to łatwiejsze z racji istnienia wyraźnej cezur, jaką jest zaprzestanie pracy zawodowej i przejście na emeryturę. Podobnie wyraźnego wydarzenia ściśle związanego z wiekiem „kalendarzowym” nie ma w momencie przechodzenia z młodości w wiek średni. Szczególnie trudno było określić koniec okresu młodości osobom, które już od jakiegoś czasu nie są młode (przekroczyły 55 rok życia).

WIEK I SAMOPOCZUCIE POLAKÓW

Statystycznie rzecz biorąc, Polacy aż do czterdziestego roku życia mają poczucie, że są jeszcze młodzi - z określeniem młody człowiek utożsamiała się jeszcze ponad połowa badanych w wieku od 35 do 39 lat, za osobę w średnim wieku uważa się tylko nieco ponad dwie piąte respondentów z tej grupy wieku.

W opinii Polaków średni wiek trwa od początku czwartej do końca piątej dekady życia. Jako starszy pan lub starsza pani określa się większość ankietowanych w wieku emerytalnym lub do niego zbliżonym, czyli po ukończeniu 60 lat.

Tabela 3

w procentach

Wiek respondentów	Czy, biorąc pod uwagę swój wiek, uważa się Pan(i) raczej za osobę młodą, w średnim wieku czy też za starszego pana/starszą panią? Określił(a)bym się jako:			
	młody człowiek	osoba w średnim wieku	starszy pan/starsza pani	Trudno powiedzieć
Od 18 do 23 lat	94	5	1	0
24-29	96	4	0	0
30-34	79	21	0	0
35-39	55	44	0	1
40-44	29	68	3	0
45-49	13	79	8	1
50-54	1	86	13	0
55-59	5	66	29	0
60-64	0	37	63	0
65-69	2	17	78	3
70 lat i więcej	1	6	93	0
Ogółem	40	38	22	0

Prawie we wszystkich kategoriach wieku jako mniej zaawansowani w latach określają się mężczyźni niż kobiety. Najwyraźniej dotyczy to młodości i poczucia, że jest się osobą młodą, w tym zakresie różnica między odsetkiem kobiet określających się jako młode a odsetkiem mężczyzn czujących się podobnie wynosi przeciętnie aż osiem punktów procentowych. Najmniej rozbieżne są oceny dotyczące średniego wieku, ponownie zwiększają się one w starszym wieku - kobiety łatwiej godzą się na określenie starsza pani, niż mężczyźni skłonni są uważać się za starszego pana.

Za młodych ludzi najczęściej uważają się mieszkańcy małych miast (od 21 do 100 tys. ludności), najrzadziej - największych aglomeracji oraz wsi. Mieszkańcy największych miast stosunkowo często zaliczają się do osób w średnim wieku. Natomiast mieszkańcy wsi częściej niż inni uważają się za ludzi starszych.

Samookreślanie się jako osoba starsza wiąże się również z niskim wykształceniem. Prawie połowa (46%) osób z wykształceniem podstawowym określa się jako starszy pan lub starsza pani. Niewątpliwie wynika to przede wszystkim z faktycznie niższego wykształcenia respondentów w starszym wieku, jednak - jak można przypuszczać - na siłę związku wpływa również gorsze subiektywne samopoczucie osób najniżej wykształconych. Z kolei młodo czują się badani z wykształceniem zasadniczym zawodowym - aż ponad połowa (54%) tej grupy określiła się w ten sposób. Natomiast respondenci z wyższym wykształceniem najczęściej są przekonani, że należą do osób w średnim wieku (52% wskazań).

Również wysokość dochodów, a zwłaszcza subiektywna ocena własnych warunków materialnych wiąże się z rodzajem akceptowanego samookreślenia. Blisko połowa osób określających swoje warunki materialne jako dobre jednocześnie uważa się za ludzi młodych.

Tabela 4

w procentach

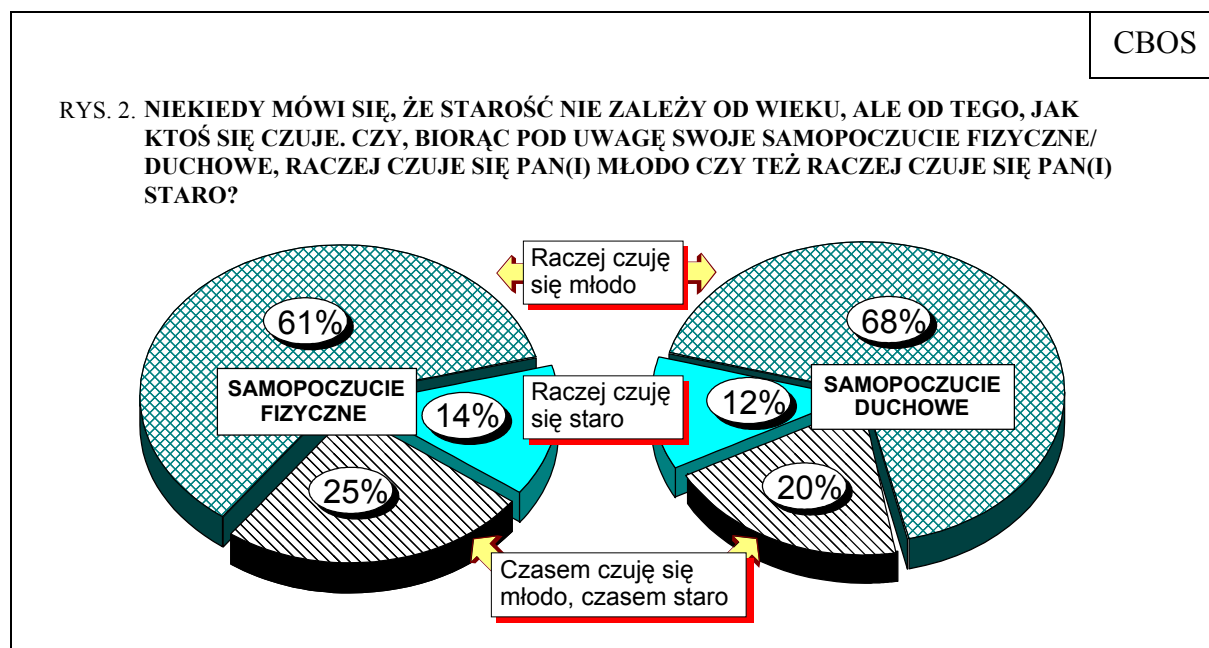
Ocena własnych warunków materialnych	Czy, biorąc pod uwagę swój wiek, uważa się Pan(i) raczej za osobę młodą, w średnim wieku czy też za starszego pana, starszą panią? Określił(a)bym się jako:			
	młody człowiek	osoba w średnim wieku	starszy pan/ starsza pani	Trudno powiedzieć
Złe	37	34	28	1
Średnie	37	40	23	0
Dobre	46	39	15	0

Wśród grup społeczno-zawodowych młodo (oczywiście poza kategorią uczniowie i studenci) najczęściej czują się pracownicy fizyczno-umysłowi, osoby pracujące na własny rachunek oraz robotnicy wykwalifikowani - ponad połowa ankietowanych z tych grup zalicza się do ludzi młodych. Natomiast starszo czują się częściej niż inni (oczywiście poza emerytami i rencistami) robotnicy niewykwalifikowani.

Niewątpliwie związek akceptowanego samookreślenia wieku z cechami społeczno-zawodowymi wynika przede wszystkim z faktycznego wieku ankietowanych. Osoby młode są po prostu lepiej wykształcone, osiągają też wyższe dochody. Chcąc uzyskać jeszcze bliższą miarę subiektywnego odczuwania swego wieku przez Polaków, poprosiliśmy ich, by -

niezależnie od rzeczywistej liczby lat - określili, czy czują się raczej młodo czy też raczej staro. Tej oceny własnego samopoczucia ankietowani dokonywali w dwóch wymiarach: samopoczucia fizycznego oraz stanu ducha.

Ponad dwie trzecie Polaków czuje się młodo duchem. Tylko nieco mniej optymistyczne są oceny samopoczucia fizycznego.

Większość ankietowanych czuje się młodo fizycznie i duchowo aż do około 54 roku życia. Jednoznacznie staro pod względem fizycznym czują się w większości jedynie respondenci mający 70 lat i więcej.

Poza okresem młodości samopoczucie duchowe generalnie bywa na ogół lepsze od fizycznego. Jest to zrozumiałe, niedogodności fizyczne związane z wiekiem są bowiem niełatwe do uniknięcia i trudno o nich nie pamiętać, podczas gdy „młodość” i „starość” w sferze ducha w większej mierze należą do sfery wyboru - wyrażają raczej pewną postawę wobec życia.

Dystans między w miarę młodym duchem a coraz bardziej gnuśnym ciałem rośnie z każdym dziesiątkiem lat i to już począwszy od 24 roku życia. Jeszcze około trzydziestki oba wymiary samopoczucia kształtują się podobnie, ale później dystans między nimi coraz

bardziej się pogłębia. Szczególnie wyraźny jest rozdźwięk po przekroczeniu 60 roku życia. Dwukrotnie więcej ankietowanych po ukończeniu 65 lat twierdzi, że czuje się młodziej duchem niż ciałem.

Tabela 5

w procentach

Wiek respondentów	Czy, biorąc pod uwagę swoje samopoczucie fizyczne/duchowe, raczej czuje się Pan(i) młodo czy też raczej czuje się Pan(i) staro?							
	Samopoczucie fizyczne				Samopoczucie duchowe			
	Raczej czuję się młodo	Czasem czuję się młodo, czasem staro	Raczej czuję się staro	Trudno powiedzieć	Raczej czuję się młodo	Czasem czuję się młodo, czasem staro	Raczej czuję się staro	Trudno powiedzieć
Od 18 do 23 lat	96	3	1	0	96	4	0	0
24-29	87	10	3	0	94	5	2	0
30-34	79	16	4	1	78	16	3	2
35-39	78	19	3	1	83	13	4	1
40-44	76	17	7	0	83	12	5	1
45-49	54	32	14	0	62	27	12	0
50-54	50	41	9	0	57	37	6	0
55-59	33	42	25	0	42	41	16	1
60-64	26	51	22	1	42	34	23	1
65-69	18	46	35	1	35	32	32	1
70 lat i więcej	14	30	56	1	27	27	44	2

Samopoczucie kobiet w wyraźnie większym stopniu niż samopoczucie mężczyzn zależy od ich wieku. Kobiety znacznie częściej niż mężczyźni nie są w stanie określić swojego samopoczucia, niezależnie od tego, ile mają lat. Jednocześnie mniejszy odsetek kobiet niż mężczyzn czuje się fizycznie młodo (54% wskazań wśród kobiet, 68% - wśród mężczyzn). Również w sferze ducha (choć nie tak wyraźnie jak pod względem fizycznym) samopoczucie kobiet jest gorsze niż mężczyzn (młodo duchem czuje się 63% kobiet i 73% mężczyzn).

Oczywiście różnice te w części wynikają z faktu, że kobiety generalnie żyją dłużej, a zatem z przyczyn obiektywnych mogą przeciętnie czuć się starzej. Jednak różnica średnich wieku mężczyzn i kobiet (w całej próbie odpowiednio 44 i 46 lat) nie jest tak znacząca, by w pełni tłumaczyła to zróżnicowanie samopoczucia.

Mimo takich samych średnich wieku mieszkańców największych miast i wsi odsetek czujących się młodo pod względem fizycznym jest wyraźnie większy w tej pierwszej grupie.

Tabela 6

w procentach

Miejsce zamieszkania	Czy, biorąc pod uwagę swoje samopoczucie fizyczne, raczej czuje się Pan(i) młodo czy też raczej czuje się Pan(i) staro?				Średnia wieku w badanej próbie (w latach)
	Raczej czuję się młodo	Czasem czuję się młodo, czasem staro	Raczej czuję się staro	Trudno powiedzieć	
Wieś	54	26	20	0	45,69
Miasto do 20 tys. ludności	58	24	17	1	44,27
- od 21 do 100 tys.	67	23	10	1	42,13
- od 101 do 500 tys.	62	27	10	0	45,19
- 500 tys. i więcej	70	21	8	1	45,67

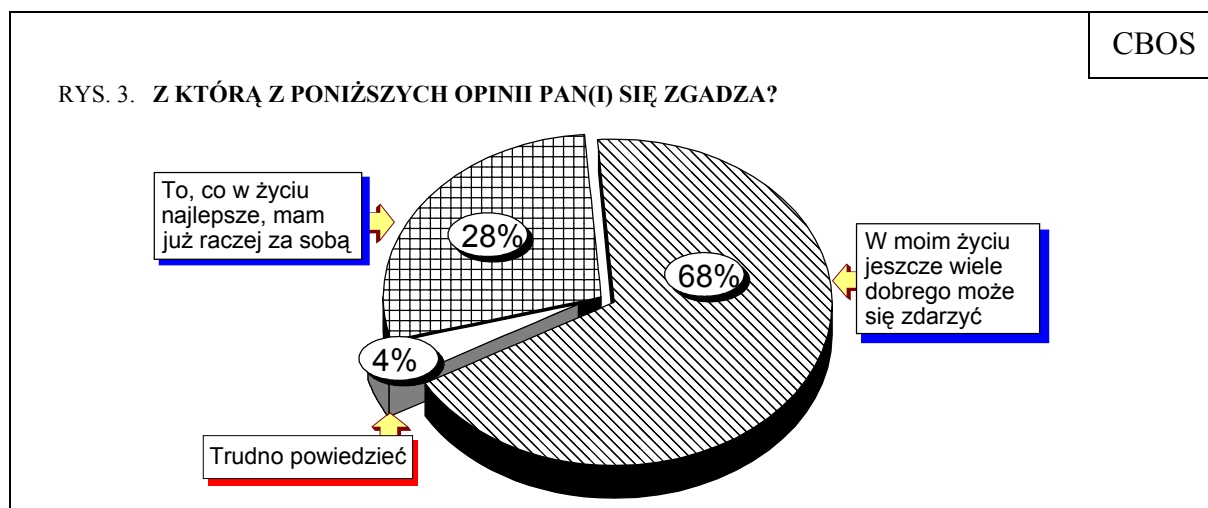
Wśród osób czynnych zawodowo staro czują się najczęściej rolnicy i robotnicy niewykwalifikowani (faktyczna średnia wieku odpowiednio 39 i 40 lat), natomiast poczuciu bycia młodym wyraźnie sprzyja przynależność do inteligencji i kadry kierowniczej, mimo że obiektywna średnia wieku w tej grupie zawodowej jest najwyższa (prawie 42 lata).

NADZIEJA NA PRZYSZŁOŚĆ

Kultura współczesna jest kulturą młodości. W naszym języku określenia młodość i starość mają odmienne konotacje - młodość bez wątplenia kojarzy się pozytywnie, natomiast starość raczej negatywnie. Człowiekowi współczesnemu nie wypada czuć się staro, nawet jeśli tego rodzaju odczucia faktycznie nierzadko mu towarzyszą, a tym bardziej trudno się do nich przyznać ankietarowi. Respondenci czują się młodzi, ponieważ uważają, że nie powinni poddawać się starości.

Pewną miarą samopoczucia duchowego obrazującą wiek, bez odwoływania się do pojęć młodości i starości, może być pytanie o nadzieje na przyszłość. Czy żyjemy przyszłością i tym, co może się zdarzyć, czy też przeszłością - zajmując się już raczej tym, co minione.

Nieco ponad jedna czwarta Polaków sądzi, że ich życie jest w fazie zmierzchu, a oni sami nie mają już wielkich nadziei na przyszłość. Niemal wszyscy pozostali wierzą, że w ich życiu jeszcze wiele dobrego może się zdarzyć.

Co ciekawe, brak nadziei na przyszłość nie jest związany z poczuciem duchowej starości - wśród osób przekonanych, że to, co w życiu najlepsze, mają już za sobą, niemal takie same odsetki badanych uważają się za ludzi starych, co czują się młodo lub doświadczają mieszanych odczuć w tym względzie. Natomiast wśród respondentów mających ciągle duże nadzieje na przyszłość wyraźnie dominują osoby młode duchem.

Tabela 7

w procentach

Z którą z poniższych opinii Pan(i) się zgadza?	Czy, biorąc pod uwagę swoje samopoczucie duchowe, raczej czuje się Pan(i) młodo czy też raczej czuje się Pan(i) staro?			
	Raczej czuję się młodo	Czasem czuję się młodo, czasem staro	Raczej czuję się staro	Trudno powiedzieć
To, co w życiu najlepsze, mam już raczej za sobą	32	33	33	1
W moim życiu jeszcze wiele dobrego może się zdarzyć	83	14	3	1

Według deklaracji ankietowanych pełnia nadziei na przyszłość towarzyszy nam aż do czterdziestego roku życia. Dopiero wówczas nadchodzi owa smuga cienia, która sprawia, że z każdym rokiem niemal w tempie geometrycznym ubywa nam nadziei, rośnie zaś zakres i intensywność przekonania, że w naszym życiu niektóre rzeczy już się nie zdarzą.

Również i w przypadku subiektywnego odczuwania wieku mierzonego poziomem nadziei na przyszłość cezurą jest wiek około 60 lat. Po sześćdziesiątce większość ankietowanych nie ma już znaczących oczekiwań co do przyszłości i - jak można sądzić - uważa swoje życie raczej za kończącą się opowieść.

Tabela 8

w procentach

Wiek respondentów	Z którą z poniższych opinii Pan(i) się zgadza?		
	To, co w życiu najlepsze, mam już raczej za sobą	W moim życiu jeszcze wiele dobrego może się zdarzyć	Trudno powiedzieć
Od 18 do 23 lat	2	96	2
24-29	4	94	3
30-34	5	90	5
35-39	8	90	3
40-44	11	83	6
45-49	33	63	5
50-54	43	52	6
55-59	44	48	8
60-64	54	38	8
65-69	65	27	8
70 lat i więcej	77	23	1

Również i w tym przypadku poziom wykształcenia oraz płeć poważnie różnicują odpowiedzi ankietowanych. Prawie co drugi (48%) respondent z wykształceniem podstawowym uważa, że to, co w życiu najlepsze, ma już za sobą; wśród osób z pozostałych kategorii wieku tego rodzaju opinię wyraża tylko co piąty-szósty badany. Różnice ocen kobiet i mężczyzn nie są już tak znaczące, choć dość wyraźne. Blisko co trzecia kobieta uważa, że to, co w życiu najlepsze, już się zdarzyło, z podobną opinią zgadza się tylko co czwarty mężczyzna. Wśród grup społeczno-zawodowych nadzieje na przyszłość najrzadziej (poza emerytami i rencistami) wyrażają rolnicy. Również subiektywna ocena własnych warunków

materialnych związana jest z nadziejami na przyszłość - są one częstsze wśród osób dobrze oceniających materialne warunki życia swojej rodziny niż niezadowolonych ze swojego materialnego poziomu życia.

Dla jednej czwartej dorosłych Polaków starość jest jeszcze całkowicie nierealna, dlatego raczej nie myślą oni o tym, jak i z czego będą żyli w tym okresie życia. Co oczywiste, myślenie o starości jest wprost proporcjonalne do wieku, przy czym większość ankietowanych do 23 roku życia nie myśli o niej zupełnie.

Wiek fizyczny silniej wpływa na samopoczucie kobiet niż mężczyzn. Niemal we wszystkich kategoriach wieku mężczyźni czują się młodsi niż kobiety. Samopoczucie ze względu na subiektywnie odczuwany wiek jest również związane z miejscem w strukturze społecznej, determinowanym przez takie czynniki, jak: wykształcenie, miejsce zamieszkania czy dochody.

Jeśli założymy, że powszechne odczucia (mierzone za pomocą sondażu) są decydujące dla sposobu periodyzacji ludzkiego życia, można przyjąć, że nasze dorosłe życie dzieli się na cztery okresy. Pierwszy to młodość trwająca do nieco ponad 34 lat. Drugi to okres dojrzałości sięgający niemal 40 roku życia, w którym jednak ciągle mamy poczucie, że jesteśmy jeszcze młodymi ludźmi. Trzeci to okres dojrzałości, łączący się z poczuciem, że uważamy się za osobę w średnim wieku, trwający od początku czwartej do końca piątej dekady życia. Okres starości rozpoczyna się - według przeciętnej opinii ankietowanych - około 61 roku życia.

Opracował

Krzysztof PANKOWSKI

Tabela 1. Czy zdarza się Panu(i) myśleć o własnej starości? 1 - Tak, bardzo często; 2 - Tak, dość często; 3 - Tak, ale raczej rzadko; 4 - Nie; 5 - Nie muszę o niej myśleć, już jestem stary(a) (%)

	1	2	3	4	5	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	11	22	35	24	8	0	1103
Płeć							
Mężczyźni	7	17	36	33	7	0	522
Kobiety	16	26	34	16	8	0	581
Wiek							
18-24 lat	1	9	38	51	0	1	153
25-34	4	12	48	35	0	1	196
35-44	8	21	45	26	0	0	232
45-54	11	37	37	15	0	0	216
55-64	22	32	26	11	10	0	125
65 lat i więcej	26	18	10	7	39	0	181
Miejsce zamieszkania							
Wieś	16	20	32	24	8	0	410
Miasto do 20 tys.	14	19	32	26	8	1	137
od 21 do 100 tys.	8	23	41	21	7	0	203
101-500 tys.	7	20	40	25	8	0	210
501 tys.i więcej mieszk.	9	30	29	25	6	1	143
Region							
Północny	6	23	37	22	12	0	129
Zachodni	10	23	34	27	5	0	104
Środkowozachodni	8	17	40	28	8	0	178
Środkowy	11	28	33	21	6	1	199
Wschodni	26	17	33	16	4	0	120
Południowo-wschodni	13	20	35	25	7	0	176
Południowo-zachodni	8	23	31	28	9	1	198
Wykształcenie							
Podstawowe	17	27	23	15	18	0	341
Zasadnicze zawodowe	11	18	40	30	2	0	293
Średnie	9	20	40	27	5	0	368
Wyższe	5	20	46	28	0	1	101
Grupa społ.-zaw. pracujący							
Kadra kier., inteligencja	5	15	52	27	0	2	81
Prac.umysł.niż.szczebła	9	23	45	23	0	0	107
Pracownicy fiz.- umysł.	5	22	43	30	0	0	101
Robotnicy wykwalifikowani	5	24	38	32	0	1	118
Robotnicy niewykwalifik.	11	15	36	38	0	0	48
Rolnicy	9	23	36	32	0	0	52
Pracujący na rach. własny	4	17	51	28	1	0	57
Bierni zawodowo							
Renciści	22	32	18	11	16	0	125
Emeryci	24	21	17	8	29	0	198
Uczniowie i studenci	0	11	43	46	0	0	60
Bezrobotni	11	17	40	29	3	0	95
Gospodynie domowe i inni	7	29	34	27	3	0	61
Pracuje w:							
sferze budżetowej	13	27	39	21	0	0	111
sekt. państw. publicznym	8	22	43	26	0	1	101
sp. własc. pryw. i państwa	2	19	49	29	0	0	108
sekt. pryw. poza rolnict.	5	20	43	32	0	1	210
prywatnym gosp. rolnym	8	25	35	31	1	0	61
Dochody na jedną osobę							
Poniżej 200 zł	14	17	33	32	4	0	141
201 - 325	11	20	41	23	6	0	159
326 - 449	12	23	37	16	11	0	179
450 - 599	17	20	33	22	8	0	177
Powyżej 599 zł	9	22	38	23	7	1	246
Ocena własnych war. mater.							
Złe	15	26	27	21	11	0	304
Średnie	11	22	35	24	7	0	516
Dobre	8	17	43	27	5	0	283
Udział w prakt. religijnych							
Kilka razy w tygodniu	20	28	26	14	13	0	63
Raz w tygodniu	12	21	35	24	8	0	598
Kilka razy w miesiącu	12	24	33	25	5	1	157
Kilka razy w roku	6	23	38	28	6	0	187
W ogóle nie uczestniczy	13	17	38	24	8	0	98
Poglądy polityczne							
Lewica	12	20	36	25	6	1	236
Centrum	11	19	38	26	6	0	323
Prawica	11	25	34	25	6	0	324
Trudno powiedzieć	12	23	31	21	14	0	221

Tabela 2. Czy, biorąc pod uwagę swój wiek, uważa się Pan(i) raczej za osobę młodą, w średnim wieku czy też za starszego pana/starszą panią? Określił(a)by(m) się jako: 1 - młody człowiek; 2 - osoba w średnim wieku; 3 - starszy pan/starsza pani

	(%)				
	1	2	3	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	40	38	22	0	1103
Płeć					
Mężczyźni	44	37	19	0	522
Kobiety	36	39	25	0	581
Wiek					
18-24 lat	94	5	1	0	153
25-34	89	11	0	0	196
35-44	40	57	2	0	232
45-54	8	81	10	1	216
55-64	2	50	48	0	125
65 lat i więcej	2	10	87	1	181
Miejsce zamieszkania					
Wieś	37	37	26	0	410
Miasto do 20 tys.	42	36	22	0	137
od 21 do 100 tys.	44	35	20	0	203
101-500 tys.	41	39	20	0	210
501 tys.i więcej mieszk.	36	44	18	1	143
Region					
Północny	33	38	28	1	129
Zachodni	42	36	21	1	104
Środkowo-zachodni	46	33	21	0	178
Środkowy	37	43	19	1	179
Wschodni	42	32	26	0	120
Południowo-wschodni	42	39	19	1	176
Południowo-zachodni	35	41	24	0	198
Wykształcenie					
Podstawowe	21	33	46	1	341
Zasadnicze zawodowe	54	35	11	0	293
Średnie	46	41	12	1	368
Wyższe	37	52	11	0	101
Grupa społ.-zaw. pracujący					
Kadra kier., inteligencja	43	54	3	0	81
Prac. umysł.niż.szczebla	33	64	2	1	107
Pracownicy fiz.- umysł.	59	41	0	0	101
Robotnicy wykwalifikowani	54	41	3	2	118
Robotnicy niewykwalifik.	44	43	13	0	48
Rolnicy	37	55	8	0	52
Pracujący na rach. własny	54	42	3	0	57
Bierni zawodowo					
Renciści	10	37	54	0	125
Emeryci	2	26	71	1	198
Uczniowie i studenci	9	5	2	0	60
Bezrobotni	73	19	8	0	95
Gospodynie domowe i inni	49	39	12	0	61
Pracuje w:					
sferze budżetowej	35	60	5	0	111
sekt. państw. publicznym	38	56	4	2	101
sp. właśc. pryw. i państwa	49	47	4	0	108
sekt. pryw. poza rolnict.	58	38	3	0	210
prywatnym gosp. rolnym	35	57	8	0	61
Dochody na jedną osobę					
Poniżej 200 zł	45	38	16	1	141
201 - 325	46	38	16	0	159
326 - 449	36	36	28	0	179
450 - 599	31	40	28	1	177
Powyżej 599 zł	34	44	22	1	246
Ocena własnych war. mater.					
Złe	37	34	28	1	304
Średnie	37	40	23	0	516
Dobre	46	39	15	0	283
Udział w prakt. religijnych					
Kilka razy w tygodniu	23	32	43	1	63
Raz w tygodniu	39	37	24	0	598
Kilka razy w miesiącu	38	46	16	0	157
Kilka razy w roku	47	40	11	2	187
W ogóle nie uczestniczy	40	33	27	0	98
Poglądy polityczne					
Lewica	37	47	16	1	236
Centrum	41	36	22	1	323
Prawica	42	37	21	0	324
Trudno powiedzieć	37	33	30	0	221

Tabela 3. Niekiedy mówi się, że starość nie zależy od wieku, ale od tego, jak ktoś się czuje. Czy, biorąc pod uwagę swoje **samopoczucie fizyczne**, raczej czuje się Pan(i) młodo czy też raczej czuje się Pan(i) staro? 1 - Raczej czuję się młodo; 2 - Raczej czuję się staro; 3 - Czasem czuję się młodo, czasem staro (%)

	1	2	3	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	61	14	25	0	1103
Płeć					
Mężczyźni	68	13	19	1	522
Kobiety	54	16	30	0	581
Wiek					
18-24 lat	96	1	3	0	153
25-34	83	3	13	0	196
35-44	77	5	18	0	232
45-54	53	12	35	0	216
55-64	29	24	47	0	125
65 lat i więcej	15	47	36	1	181
Miejsce zamieszkania					
Wieś	54	20	26	0	410
Miasto do 20 tys.	58	17	24	1	137
od 21 do 100 tys.	67	10	23	1	203
101-500 tys.	62	10	27	0	210
501 tys.i więcej mieszk.	70	8	21	1	143
Region					
Północny	52	20	28	1	129
Zachodni	65	11	24	0	104
Środkowozachodni	68	11	21	0	178
Środkowy	61	13	25	1	199
Wschodni	64	14	22	0	126
Południowo-wschodni	60	15	25	0	176
Południowo-zachodni	56	17	27	0	198
Wykształcenie					
Podstawowe	34	32	34	1	341
Zasadnicze zawodowe	70	8	22	0	293
Średnie	74	6	20	0	368
Wyższe	77	5	18	0	101
Grupa społ.-zaw. pracujący					
Kadra kier., inteligencja	89	1	10	0	81
Prac.umysł.niż.szczebla	72	5	23	0	107
Pracownicy fiz.- umysł.	79	2	19	0	101
Robotnicy wykwalifikowani	75	6	19	0	118
Robotnicy niewykwalifik.	68	7	26	0	48
Rolnicy	61	8	30	1	52
Pracujący na rach. własny	74	3	23	0	57
Bierni zawodowo					
Renciści	25	37	37	0	125
Emeryci	23	37	39	1	198
Uczniowie i studenci	98	0	2	0	60
Bezrobotni	78	8	14	0	95
Gospodynie domowe i inni	57	13	30	1	61
Pracuje w:					
sferze budżetowej	78	5	17	0	111
sekt. państw., publicznym	74	6	20	0	101
sp. własc. pryw. i państwa	72	4	24	0	108
sekt. pryw. poza rolnict.	75	4	20	1	210
prywatnym gosp. rolnym	60	8	32	1	61
Dochody na jedną osobę					
Poniżej 200 zł	64	15	20	1	141
201 - 325	69	12	19	0	159
326 - 449	57	21	22	0	179
450 - 599	51	18	30	0	177
Powyżej 599 zł	65	9	25	0	246
Ocena własnych war. mater.					
Źle	52	23	24	1	304
Średnie	59	13	28	0	516
Dobre	72	8	19	0	283
Udział w prakt. religijnych					
Kilka razy w tygodniu	47	20	33	1	63
Raz w tygodniu	60	15	24	0	598
Kilka razy w miesiącu	67	11	22	0	157
Kilka razy w roku	62	9	28	1	187
W ogóle nie uczestniczy	60	20	20	1	98
Poglądy polityczne					
Lewica	67	11	22	0	236
Centrum	62	14	23	1	323
Prawica	64	10	26	0	324
Trudno powiedzieć	46	25	28	1	221

Tabela 4. Niekiedy mówi się, że starość nie zależy od wieku, ale od tego, jak ktoś się czuje. Czy, biorąc pod uwagę swoje **samopoczucie duchowe**, raczej czuje się Pan(i) młodo czy też raczej czuje się Pan(i) staro? 1 - Raczej czuję się młodo; 2 - Raczej czuję się staro; 3 - Czasem czuję się młodo, czasem staro (%)

	1	2	3	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	68	12	20	1	1103
Płeć					
Mężczyźni	73	10	16	1	522
Kobiety	63	14	23	1	581
Wiek					
18-24 lat	95	0	4	0	153
25-34	87	2	10	1	196
35-44	83	4	12	1	232
45-54	60	9	31	0	216
55-64	42	20	37	1	125
65 lat i więcej	30	39	29	1	181
Miejsce zamieszkania					
Wieś	60	18	21	1	410
Miasto do 20 tys.	66	10	24	0	137
od 21 do 100 tys.	74	7	17	1	203
101-500 tys.	72	8	20	0	210
501 tys. i więcej mieszk.	73	10	16	1	143
Region					
Północny	62	15	23	0	129
Zachodni	77	11	12	0	104
Środkowo-zachodni	71	9	19	1	178
Środkowy	66	12	20	2	199
Wschodni	67	16	16	0	126
Południowo-wschodni	71	9	20	0	176
Południowo-zachodni	62	12	25	1	198
Wykształcenie					
Podstawowe	45	26	28	1	341
Zasadnicze zawodowe	74	6	20	1	293
Średnie	81	5	13	1	368
Wyższe	78	5	16	1	101
Grupa społ.-zaw. pracujący					
Kadra kier., inteligencja	90	2	8	0	81
Prac. umysł. niż. szczebla	80	4	17	0	107
Pracownicy fiz. - umysł.	81	3	13	3	101
Robotnicy wykwalifikowani	80	3	17	0	118
Robotnicy niewykwalifik.	81	6	13	0	48
Rolnicy	64	12	22	1	52
Pracujący na rach. własny	85	0	15	0	57
Bierni zawodowo					
Renciści	40	28	32	0	125
Emeryci	35	30	33	2	198
Uczniowie i studenci	94	0	6	0	60
Bezrobotni	80	8	11	1	95
Gospodynie domowe i inni	62	12	26	0	61
Pracuje w:					
sferze budżetowej	77	6	17	1	111
sekt. państw., publicznym	82	2	16	0	101
sp. własc. pryw. i państwa	81	3	14	2	108
sekt. pryw. poza rolnict.	83	2	14	1	210
prywatnym gosp. rolnym	64	11	23	1	61
Dochody na jedną osobę					
Poniżej 200 zł	69	12	19	0	141
201 - 325	70	13	16	1	159
326 - 449	64	19	17	0	179
450 - 599	64	12	23	1	177
Powyżej 599 zł	70	7	22	1	246
Ocena własnych war. mater.					
Źle	63	17	20	0	304
Średnie	65	12	22	1	516
Dobre	77	6	16	1	283
Udział w prakt. religijnych					
Kilka razy w tygodniu	61	13	26	1	63
Raz w tygodniu	67	12	20	1	598
Kilka razy w miesiącu	68	9	22	1	157
Kilka razy w roku	72	7	20	1	187
W ogóle nie uczestniczy	63	21	14	2	98
Poglądy polityczne					
Lewica	72	11	17	0	236
Centrum	66	11	22	1	323
Prawica	74	7	20	0	324
Trudno powiedzieć	56	22	21	1	221

Tabela 5. Z którą z poniższych opinii Pan(i) się zgadza? 1 - To, co w życiu najlepsze, mam już raczej za sobą; 2 - W moim życiu jeszcze wiele dobrego może się zdarzyć

			(%)	
	1	2	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	28	68	4	1103
Płeć				
Mężczyźni	24	72	5	522
Kobiety	31	64	4	581
Wiek				
18-24 lat	2	96	2	153
25-34	4	92	4	196
35-44	10	86	4	232
45-54	37	58	5	216
55-64	50	43	8	125
65 lat i więcej	72	24	4	181
Miejsce zamieszkania				
Wieś	30	67	3	410
Miasto do 20 tys.	26	67	7	137
od 21 do 100 tys.	26	66	8	203
101-500 tys.	25	72	2	210
501 tys.i więcej mieszk.	29	68	3	143
Region				
Północny	32	64	4	129
Zachodni	27	69	4	104
Środkowozachodni	24	72	4	178
Środkowy	27	67	6	199
Wschodni	26	73	1	120
Południowo-wschodni	30	67	3	176
Południowo-zachodni	28	66	6	198
Wykształcenie				
Podstawowe	48	46	6	341
Zasadnicze zawodowe	15	81	4	293
Średnie	22	75	2	368
Wyższe	16	79	5	101
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier.,inteligencja	8	88	4	81
Prac.umysł.niż.szczębla	16	81	3	107
Pracownicy fiz.- umysł.	9	88	3	101
Robotnicy wykwalifikowani	13	83	3	118
Robotnicy niewykwalifik.	15	73	12	48
Rolnicy	24	69	7	52
Pracujący na rach. własny	16	81	3	57
Bierni zawodowo				
Renciści	59	37	4	125
Emeryci	65	30	6	198
Uczniowie i studenci	5	93	2	60
Bezrobotni	17	78	5	95
Gospodynie domowe i inni	12	86	1	61
Pracuje w:				
sferze budżetowej	14	82	4	111
sekt. państw.,publicznym	11	84	5	101
sp. właśc. pryw. i państwa	13	83	4	108
sekt. pryw. poza rolnict.	16	80	4	210
prywatnym gosp. rolnym	24	70	6	61
Dochody na jedną osobę				
Poniżej 200 zł	23	73	4	141
201 - 325	26	71	3	159
326 - 449	34	62	4	179
450 - 599	36	60	4	177
Powyżej 599 zł	25	72	3	246
Ocena własnych war. mater.				
Złe	32	61	7	304
Średnie	31	66	3	516
Dobre	17	80	4	283
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	41	55	5	63
Raz w tygodniu	27	68	4	598
Kilka razy w miesiącu	23	71	5	157
Kilka razy w roku	25	72	3	187
W ogóle nie uczestniczy	33	62	5	98
Poglądy polityczne				
Lewica	28	69	4	236
Centrum	26	70	4	323
Prawica	23	72	5	324
Trudno powiedzieć	37	58	5	221